

De to livssyn

Taler
Alfred Eriksen

Dato
6 oktober 1904

Sted
Trondhjem

1 Mine damer og herrer!

Det pleier gjerne at være en af de anker, som mest fremføres mod os, naar vore modstandere har hørt paa et socialdemokratisk foredrag: Vi fik høre saa meget
5 om mangler og feil ved det samfund vi har, men der blev saa lidet forsøgt at vise os hvad I vil sætte istedet, der blev saa lidet gjort for at greie ud for os, hvorledes de skal kunne gennemføres de sager, som I har opstillet, og hvorledes det skal kunne være muligt at bygge det nye samfund, som I har tat til maal at faa istand.

10

Der er selvfølgelig en hel del uretfærdighed i dette. Det er en af de ting, som vi ikke altid kan springe over, men som vi i regelen netop maa lægge hovedvægten paa, at søge at skabe den stærke og klare følelse af, at det nuværende samfund er paa langt nær som det skulde og kunde være, fordi der blandt en hel del af
15 mængden hersker en sløvhed, som gjør at de blindt finder sig i det bestaaende og aldrig rigtig for alvor tænker over at det kunde være anderledes.

Og dog kan det selvfølgelig ha sin sandhed det, at i mangt et af de foredrag, som vi holder, der kan angrebene og anklagerne mod det bestaaende samfund
20 komme til at ta saa lang tid, at vi ikke faar leilighed til at klargjøre det saa udførligt, som vi gjerne ville, hvorledes vi istedet vil bygge et bedre og tryggere og lysere samfund. Derfor vil jeg idag springe det over, som vi ofte ellers har talt om - anklagerne mod det nuværende samfund - og med engang gaa løs paa at vise, hvorledes vi socialdemokrater mener og tror at vi kan bygge og tilveiebringe
25 et samfund, som er større, lysere og lykkeligere end det vi nu har.

Men, naar jeg nu springer over det, som der er talt saa meget og stærkt om før - anklagerne -, saa gjør jeg det under den forudsætning, at alle erkjender berettigelsen af disse klager. Jeg springer over idag alt hvad der kan siges mod det

samfund som nu er, om de dybe brøst og feil, som hele systemet hviler paa, og gaar ud fra, at jeg ikke behøver at tale om det. Jeg gaar ud fra, at vi har sagt det saa ofte, saa at hver enkelt for sig har maattet komme til at stanse, snart ved det ene, snart ved det andet, hvor han saa noget som er sygt, ondt og uretfærdigt.

35 Lad altsaa det være den forudsætning, som jeg stiltiende gaar ud fra: Det samfund, som er bygget paa det privatkapitalistiske grundlag, svarer ikke paa langt nær til hvad et samfund skulde være. Der er en skrigende modsætning mellem den nuværende tilstand og det maal af lykke, som samfundet burde og kunde yde sine børn.

40

Men naar jeg da med denne forudsætning, stiltiende erkjendt, gaar over til at søge at vise Dem, hvorledes vi tror, at ler kan og vil bli bygget et bedre og tryggere samfund, da vil jeg selvfølgelig ha forudskikket dette, at ingen kræver, at jeg skulde kunne gi en udtømmende fremstilling til alle sider at det arbeide, som
45 socialdemokraterne vil udføre for at bygge dette samfund. Det lader sig ikke gjøre at den grund, at et saa stort og rigt æmne som dette er, ikke udtømmes paa den korte tid, som jeg tør lægge beslag paa Deres opmærksomhed.

En anden ting vil jeg ogsaa fremhæve. Selv om tiden stod til vor raadighed i det endeløse, selv om jeg kunde regne paa grænseløs taalmodighed hos dem som
50 hører paa, saa vil vi dog ikke paa dette tidspunkt indlade os paa at fremstille og skildre til alle enkeltheder, hvordan det nye samfund skal bygges, det vil vi ikke, fordi det vilde være ørkesløst. Men plan og maal, det store grundlag, som der skal bygges paa, kan ridses op for vore øine. Men hvorledes dette samfund, naar
55 det kommer, skal bygges indtil de mindste enkeltheder, det vilde det være daarskab idag at fastsætte, fordi i den tid, som ligger mellem dette øieblik og den stund da samfundet skal bygges, vil vilkaarene komme til at ændres. Vi ser jo, at i vor tid sker store fremskridt f. eks. i det tekniske, som fuldstændig omformer hele livet og levemaaden. Det kan godt tænkes, at naar vi magter at bygge
60 samfundet, da lar det sig gjøre meget enklere og fuldkomnere, end den dristigste fantasi idag kunde udmale det.

Men dette har jeg lov til at si: Der kan ikke kræves og bør ikke kræves andet af os, end at grundlaget og maalene staar klare for os. Saadan er det med alle ting som
65 skal gennemføres. Før arbeidet skal bygges, forlanger man ikke enkeltheder opstaget og fastslaaet hvordan det hele skal indrettes. Hvad der forlanges, naar sagen lægges frem for at folk skal træffe afgjørelse om de vil være med eller ikke, er, at planen ligger klar og gjenemsigtlig i sine grundtræk.

Saa vil jeg prøve at tale om dette: Hvad er det, arbeiderpartiet, det socialdemokratiske arbeiderparti vil?

Vi vil gennemføre en grundig og dybt indgribende omvæltning i det bestaaende
 75 samfund. Saa dybt er vi nemlig gennemtrængt af følelsen af hvor store manglerne er ved det nu bestaaende samfund, at vi er overbevist om dette: Det kan ikke rettes og bødes paa ved at lappe lidt hist og her. Naar vi fæster øinene ved uretfærdigheden, det onde, som det nuværende samfund rummer, naar vi med tankerne søger at komme tilbunds og finde roden, aarsagen til ondet, saa
 80 finder vi, at det ligger i selve grundlaget for det nuværende samfund, i hele det bestaaende system, som i sin inderste grund er bygget op af uretfærdighed, og derfor kun kan fremføre frugter, som er bitre og bedske. En omvæltning maa derfor til. Det er et saa dybt indgreb, saa at man med rette kan kalde det omvæltning.

85

Enhver som virkelig har grebet og forstaat det store, det som er særeget og nyt ved den socialdemokratiske bevægelse, han ved og er fuldt paa det rene med dette. Det er ikke de smaa reformer som vi kan nøie os med. Vi er ikke tilfreds med enkelte ting her og der, som kan rettes. En omvæltning maa vi med fast blik
 90 og klar tanke ta sigte paa.

Men naar jeg nævner dette ord, omvæltning, da er det vel ikke nødvendigt udtrykkelig at si, at en slig omvæltning som denne vi vil gennemføre, den kan iværksættes uden at der blir spørgsmaal om at bruge voldsomme midler. Der har
 95 inden den socialdemokratiske arbeiderbevægelse heller aldrig været tænkt ved voldsomme midler at skulle tiltvinge os ret til at bygge det nye samfund. Daarskab vilde det være om vi tænkte slig, fordi vi ved det saa inderlig vel, at dersom arbeiderpartiet i sit arbeide for at forbedre samfundet paa et eneste punkt gik udenom grænserne for lov og ret, da vilde bare dette være et
 100 kjærkomment paaskud for magthaverne til at bruge den brutale magt og bringe undertrykkelse og voldsherredømme til anvendelse og gjøre det endnu utaaleligere end før. Arbeiderne har det sindelag rundt omkring i verden, at de har ikke lyst til og duer ikke til at bruge de blodige vaaben. De ved, at det er fuldstændig unødvendigt for dem i denne sag, som de tror paa. Det er
 105 unødvendigt, fordi de ser, at den vei vi skal gaa, den er jævnet og beredt. Vi kan paa hvert eneste punkt gennemføre hvad vi vil aldeles stilfærdig og med fuldt ud lovlige midler. I kraft af stemmeretten, i kraft af den ret, som de arbeidende

110 klasser har faat til at øve indflydelse, kan vi lempelig sætte igjennem sag efter sag, den ene ting efter den anden. Saalangt det skal være, helt frem til maalet ligger veien der jævn og rede for os.

Og desuden ved vi ogsaa, at de virkelig varige omvæltninger, de dybe og grundige, de frembringes aldrig ved voldsomme midler. Men den eneste maade, 115 hvorpaa der frembringes en dyb og grundig omvæltning er, naar vi først retter kampen mod menneskenes sind og overbevisning, saa at vi griber menneskene i deres inderste tænkemaade og omdanner dem slig, at de ser det, som før var skjult for dem. Og saa siden skaber i arbeiderklassen en vilje som er stærk og selvbevidst, en vilje som helt og fuldt gaar sammen med de tanker, som vor 120 fornuft og vor følelse har grebet. Naar denne vilje er der, naar den er blit stærk, tilstrækkelig stærk, da har vi midlet ihænde, da kommer omvæltningen af sig selv, som en frugt at den nye overbevisning og den nye vilje, som er sat i menneskenes sind.

125 Men hvori bestaar da denne omvæltning som vi stræver imod? Den er fremfor alt en fuldstændig omvæltning i det økonomiske grundlag for samfundsilvet. Paa det økonomiske omraade er det, at den socialdemokratiske arbeiderbevægelse har sin tyngde. Hvorfor? Fordi det er gaat klart op for alle tænkende mennesker i vor tid, at det mest nødvendige vilkaar for ethvert 130 fremskridt er bedring af de materielle livsvilkaar. Om vi nævner alle ting, om vi nævner kulturfremskridt, ja selv om vi nævner fremgang i moral, saa betinges de af materielle livsvilkaar. Derfor vilde det være en uopløselig opgave, om maalet var at løfte menneskene op til en lysere, bedre tilværelse og saa være ligegyldig for de materielle vilkaar. Om man forsøgte, vilde det være som at bygge uden 135 grundmur.

Slig er menneskene bundet og afhængig af livsvilkaarene, at dersom der i det heletat skal kunne naaes længere og høiere frem i nogensomhelst retning, da maa vi ogsaa sørge for at de materielle vilkaar er for haanden.

140 Men der er en endnu dybere grund som gjør at vi har anlagt vort arbeide paa omdannelse af det økonomiske grundlag for samfundslivet. Det kommer deraf, at vi ved hvem der i virkeligheden er de arbeidende klassers sande fiender i vor tid. Vi ved, vi er ikke et øieblik i tvil om hvem det er som opretholder det 145 bestaaende magthaveri i vor tid. Det er ikke keisere eller konger. Hvad formaar vel de? De er skilter, stasfigurer, symboler. De sande magthavere er

pengemændene. Den lille skare af mennesker, som ikke saar, men høster, som ikke arbejder, men bare samler i lade. De som sidder med pengene, som har
150 herskermagten og sidder inde med ret og magt til at skalte og valte over hele den øvrige menneskeheds liv og vilkaar som de finder for godt.

Alt det onde, al den uretfærdighed, som det nuværende samfund bærer paa, kan
155 tilsidst føres tilbage netop til dette.

Der er en enkelt liden skare i alle lande, som har vidst i kraft at den nuværende
samfundsordning at skaffe sig raadighed over og eneret til at kunne herske over
de ting og de arbeidsmidler, som den arbejdende klasse er afhængig af. Derfor
160 kan de i kraft at denne magt byde de arbejdende klasser de kaar, som de finder for godt.

Naar vi først begynder at studere dette pengemagt-herredømme, da er vi istand
til at forfølge det ud paa mange omraader. Først og fremst paa alle de forskellige
strøg i det økonomiske liv.

165 Vi ser, at det er dette som gjør, at nogle faa sidder med æren og magten og lever i overflod, mens den store mængde er henvist til økonomisk afhængighed, til at leve i forhold, som maa sies ikke at være menneskeværdige.

170 Men det er ikke bare paa de forskellige strøg i det økonomiske liv, vi kan følge pengemagtherredømmet, men ud paa alle omraader i det bestaaende samfund. Vi mærker, der er forskjel paa den, som sidder inde med rigdoms magt, og den som ikke eier andet end sine to hænder. Den forskjel mærker vi paa alle omraader, i den maade hvorpaa menneskene værdsættes, i den maade hvorpaa
175 de behandles. Om vi gaar ind i retssalen, der hvor retfærdigheden skulde herske, vi finder forskjellen ogsaa der. Der er forskjel, naar en rigmand er kommet paa kant med loven, og naar en fattig stakkar er kommet paa kant med loven. Og om vi gaar ind i sygehusene, om vi gaar ind der, hvor der er størst menneskelighed, der hvor smerterne skulde gjøre alle lige, vi mærker forskjellen,
180 forskjellen i behandlingen, i omhu, forskjellen paa hvor høit eller lavt et menneskeliv og en menneskehelse værdsættes.

Ud fra pengemagtens herredømme er det, at de springer frem alle disse onder, som hersker. De gaar tilbage til den dybe gennemgribende uretfærdighed i selve
185 samfundsordningen. Og derfor er vi paa det rene med, at skal vi kunne udrette

noget som virkelig er til varigt gavn for arbeiderklassen, som virkelig skal kunne
gjøre dem istand til at skaffe sig den ret, som de hidtil har maattet savne, da maa
pengemagtens indehavere styrtes fra herskertronen. Og gaar vi nøiere ind paa
190 det, saa viser det sig, at det er ikke pengene i og for sig, men det er
privatkapitalismen, som gjør at de enkelte mænd har raadighed over arbeiderne
og kan sidde som eneherskere og diktere vilkaarene for dem, som udfører
arbeidet. Selv kan de drage til sig den allerstørste del af arbeidets udbytte, mens
en forsvindende brøkdel blir tilovers for dem, som i slid og sved bærer arbeidets
195 byrder.

Saa er der altsaa noget i det, som vore modstandere siger, at vi socialdemokrater
vil røre ved den hellige eiendomsret? Ganske vist. Skal omvæltningen i
grundlaget, det økonomiske grundlag for samfundet kunne bli dyb og
200 indgribende, da vil ogsaa dette medføre, at vi kan ikke la den nuværende
privatkapitalistiske eiendomsret bli staaende ved lag. Men ikke har de ret de som
falskelig beskylder os for at det er selve eiendomsretten vi vil ophæve. Det er saa
langt fra at det er ret, at vi kan snu det helt om. Og jeg skal godtgjøre det slig, at
ethvert tænkende menneske skal indrømme rigtigheden af det. Det er ikke
205 menneskene som har ordnet eiendomsretten, det har skaberen gjort. Det er ikke
socialdemokraterne som krænker eiendomsretten, det er det privatkapitalistiske
samfund, det er dem som haaner og krænker den virkelige eiendomsret. Først i
det socialdemokratiske samfund skal eiendomsretten faa den plads, den magt,
som virkelig tilkommer den.

210 Hvad er eiendomsretten? Hvad er det som vi med lovlig ret har lov til at kalde
vort? Ikke jorden, den eier ingen af os. Heller ikke de rigdomsmidler, som
jorden rummer. Dette er git os af ham, som skabte jorden og gav os det, han
skabte for at det skulde høre alle til i fællesskab. Men naar har jeg ret til at kalde
215 noget mit? Det har jeg først, naar jeg staar overfor noget, som der fuldt ud kan
sies om, at det er blit til ved mit arbeide. Det som er skabt af ham, som skabte
jorden, det har han skabt for alle, og det har ingen enkeltmand ret til at lægge
under sig. Men naar der er noget som er fremkommet ved mine tanker, ævner
og kræfter, eller noget som jeg med mine hænder har tilvirket og omdannet, da
220 har jeg ret til at si: Dette hører mig til. Dette er udbyttet af min tanke, intelligens
eller mine hænders slid, dette hører mig til. Jeg har hellig ret til at raade
uindskrænket over hele udbyttet af dette. Her har eiendomsretten netop sin
rette plads. Saadan vil vi netop afgrænse eiendomsretten, idet vi sier, at alt det
som Gud har skabt, og som ikke du eller jeg har frembragt, det har ingen enkelt

lov til at lægge under sig. Men naar det gjælder noget som man selv har frembragt, som er udbyttet af menneskers arbeide, da vil vi, at det ukrænkelig skal være saa, at det tilfalder dem, som udfører arbeidet. Saa vil vi da se, at det er sandt det som jeg sa, skjønt det hørtes sas forbausende, at det lød som et
230 paradox.

Det privatkapitalistiske samfund har alle sine dage krænket den virkelige eiendomsret. Hvad andet gjør det end netop dette! Hele systemet er ordnet og stelt slig, at den som arbeider faar ikke udbyttet, men det faar den som ikke
235 arbeider, men har raadighed over midlerne. Den som har pengemagtens herredømme, han faar altid størsteparten af det udbytte, som frembringes ved andres slid, ved andres intelligens. At faa dette forandret naar vi, naar vi sørger for at eiendomsretten indskrænkes og afgrænses slig, at den bare kommer til at gjælde indenfor sit rette omraade. Naar vi sørger for dette, at de naturlige
240 rigdomskilder, jordens raastoffer, som yder adgang til at frembringe livsfornødenheder, at alt dette blir tat ud af disse enkeltmænds hænder, naar vi tar privatkapitalisternes brede hænder væk fra raadigheden over det og bestemmer at samfundet skal raade over det, at nu skal det lægge beslag paa det, nu skal det udnytte det, ikke for at det skal komme enkelte tilgode, men til
245 samfundsmæssige formaal, for at frembringe de livsfornødenheder og de livsbehov, som samfundet trænger, - først da kan vi ogsaa sørge for, at disse livsgoder og livsfornødenheder, som frembringes ved produktive virksomheder, tilfalder alle dem, som med rette skal ha dem, først da kan der sørges for, at hele udbyttet tilfalder dem, som var med at arbeide. Dette er kjærnen i socialismen.

Men skal vi nu forstaa dette, saa gjælder det fremfor alt at ha øinene oppe for at vi ikke maa se paa tingene altfor smaaskaarent. Hvad det gjælder om er fremfor alt at disse store indbringende produktive virksomheder blir unddraget enkeltmænds raadighed, at disse blir samfundets eie, at disse blir drevet for
255 samfundets regning og efter samfundets behov og til samfundets fordel. Det gjælder fremfor alt at fæste øinene paa dette. Der kan være smaating, enkelte smaabedrifter, som ikke spiller nogen rolle for os i og for sig sammenlignet med den store masse af virksomheder, som nu bidrar til at skabe og øge privatkapitalisternes rigdom, og som desuden er saa betydningsløse, at de aldrig i
260 verden kan bli midler til at udplyndre andre. For socialdemokraterne er det ingen ulykke, om disse fremdeles blir i privat eiendom. Hvad det gjælder er, at de store bedrifter, som er afgjørende for hele den økonomiske velstand, at de blir tat ud af hænderne paa enkeltmænd og lagt ind under samfundets eie og

265 omsorg. Hvad det gjælder er overtagelsen af de store produktive virksomheder, som betinger tilveiebringelsen af de store livsfornödenheder og den største del af livsgoderne, saa de ved samfundets forsyrg blir ledet og ordnet efter samfundets behov. Deri ligger i korthed udtrykt det, som er kjærnen i det socialdemokratiske program.

270

Men hvad dette vil sige, og hvilke følger det vil ha, det vil vi først kunne godtgjøre, naar vi forsøger at besvare spørgsmaalet: Hvilke kaar vil saa et sligt samfund kunne byde sine børn? Hvorledes vil tilstanden og vilkaarene bli, naar det er gennemført dette, som vi her sætter som maal? Hvordan vil den, som nu
275 tilhører overklassen faa det, den dag da de har mistet privatkapitalismens herredømme, den dag da de ikke sidder som herskere længere over arbeiderne? Hvordan vil de faa det? Af dem vil det ganske vist kræves, at de skal finde sig i at give afkald paa en del af de særrettigheder og uretfærdige fordele, som de hidtil har havt, overdaadigheden f. eks. De vil bli nødt til at miste den. Den ære og
280 magt, som rigdommen bare gav dem og den adgang til at undertrykke andre, som rigdommen gav dem, ogsaa dette maa de bli nødt til at udlevere. De vil ikke længere da kunne nyde overherredømmet og undertrykkelsen. Men naar jeg siger dette, da tror jeg rigtignok, og det om den største del af overklassen, at de ikke egentlig vilde si at det var noget skaar i deres lykke, om der kom en slig
285 tingenes tilstand, at de ikke længere kunde faa arbeiderklassens møie og slid, arbeiderklassens pine og nød som baggrund for egen rigdom og glæde. Jeg tror ikke, det behøver at formindske deres lykke, om man tar fra dem adgangen til at øve den herskermagt og undertrykkelse som rigdommen kunde sætte enkelte privatkapitalister istand til at udføre. Lidt mere følsomt kan det vel bli for dem,
290 at de maa gi afkald paa en hel del af den luksus, som nok de største privatkapitalister hidtil har svælget i. Og dog tror jeg, at selv om de maa finde sig i at gi det fra sig, saa vil de, naar de har vænnet sig til de nye forhold, si: Det var sundt for os, at overfloden blev tat fra os.

295 Det nye samfund vil lægge arbeidets pligt paa alle mennesker. De sier om os, at vi vil, at arbeiderklassen bare skal pukke paa sine rettigheder og ikke skal behøve at arbeide. De sier, at vi søger at appellere til de daarligste instinkter i arbeiderklassen. Det er ligesaa sandt som det meste af det, som sies fra den side. Men det er sandt, at arbeidspligten vil i det socialdemokratiske samfund bli lagt
300 paa alle uden undtagelse, og at den lov indføres med ubønhørlig strengthed: Den som ikke arbeider, han skal hellerikke æde, ligesaavist som det vil bli gjort gjældende, at den som arbeider, han skal ogsaa ha ret til at æde.

305 Der vil altsaa i dette samfund ikke bli plads for arbejdsløshed, ikke for den
arbejdsløshed som rige livstrætte arvinger nu lever i, fordi de ikke gider noget,
ikke ser noget som de finder værd at ta fat paa. Det vil ikke taaes i det
socialdemokratiske samfund. Men der blir hellerikke rum for den andre sorten
af arbejdsløshed, den pinefulde arbejdsløshed, som nu med lovbunden
310 regelmæssighed hjemsøger de arbejdende klasser, den arbejdsløshed som
kommer deraf, at de som sidder inde med arbejdsmidlerne ikke har brug for
deres hænder. De produktive virksomheder vil bli ordnet slig, at der blir plads
for alle, og at der stilles krav til alle om at arbeide.

315 Men den arbeidspligt, som vil bli lagt paa alle uden undtagelse, vil ikke bli slig
som nu, ikke slig at arbeidet skal bli et aandsfortærende og helseødelæggende
slid. En kort arbejdstid vil der bli, en arbejdstid som er afpasset paa den ene side
efter menneskenes ævne, efter hvad menneskene i længden formaar at yde, og
paa den anden side efter hvad samfundet trænger af arbejdsydelse. En slig
320 arbejdstid vil bli lagt paa alle. Saa vil altsaa paa samme tid som ingen behøver at
gaa ledige, heller ingen bli nødt til at sulte fordi der ikke er plads for dem. Der vil
bli plads for alle. Men arbeidet vil ogsaa bli slig at der levnes tid til at leve ved
siden af, at leve og ikke bare gaa op i at være arbejdsdyr eller trælle dyr. Man vil
faa tid og stunder til at søge at tilfredsstille de aandelige og personlige
325 livsfornødenheder.

Angaaende livsvilkaarene, som dette samfund vil byde sine medlemmer, er det
ikke saa godt at si noget bestemt. Men skjønt det er vanskeligt nøiagtig at
fastsætte, hvor stor sum af velstand der vil bydes hver enkelt, saa tror jeg dog, at
330 jeg tør indestaa for saa meget, at et samfund som bygges paa en slig grundvold
vil komme til at byde alle som vil være med og opfylde arbejdspligten fuldt
menneskeværdige kaar - sulte behøver ingen, fryse hellerikke eller mangle de
elementære livsfornødenheder i det heletat. Vi tror med sikkerhed at kunne si, at
et samfund, som bygges paa det grundlag, at udbyttet af virksomhederne
335 kommer alle tilgode, det vil ikke behøve at byde nogen den haarde
nødvendighed at maatte undvære det som hører med til de elementære
livsfornødenheder. Selve livsbehovene som udkræves for virkelig at kjende og
føle at man er menneske og at man virkelig har en plads ved livets bord, de
behov vil samfundet sikkert og trygt kunne tilfredsstille hos alle. Og jeg tror jeg
340 tør gaa et skridt videre, jeg tror jeg tør si, at naar al egennytte blir bunden, og det
blir hensynet til alles fælles vel som er afgjørende og bestemmende, da vil ogsaa

opnaaes dette, at enhver som virkelig vil kjende sig som barn af dette samfund og yde villig og gaa ind under arbejdspligten som kræves, han skal ogsaa sættes
345 istand til at faa det som virkelig kan kaldes for et hjem.

Bare dette ene synspunkt er nok til at gi os ligesom i et eneste klarsyn øie for manglerne ved det nuværende og lykken og herligheden i det vordende samfund. Hvor mange hjem er der virkelig i det nuværende samfund, som
350 virkelig kan kaldes hjem? Det er faa af os som ved, hvad et hjem vil si. Det er et sted, hvor man kan finde hvile, tryghed, lys, glæde, hvor man kan samles med det bedste, kjæreste, værdifuldeste for en, og hvor man ved, at her er der værnet om det bedste man har. Dette kaldes et hjem. Men de kolde huler, de lave stuer, de trækfulde boliger, hvor mennesker nu maa sammenstuves, hvor mennesker
355 kommer slitne og medtagne af et arbejde, som sluger alle deres kræfter, hvor mennesker maa stuves sammen i mørke, fugtige uhyggelige rum, hvor der er lidet af det som skulde stille baade legemlige og fysiske behov og endnu mindre af det som virkelig spreder lys og glæde over menneskenes sind -, disse boliger har man ikke ret til virkelig at kalde hjem. Ser man ud over det nuværende
360 samfund, saa ser man faa boliger som virkelig kan kaldes for menneskehjem, men en hel del usle, trange, mørke boliger, hvor der ikke raader lys og glæde, men hvor alt blir pinefuldt og tungt for menneskene, og hvor der avles ondt fra slægt til slægt, hvor der skabes i barnesindene alt det som ondt og urent er, alt det som senere bærer bedske og bitre frugter. Der er tusinder og atter tusinder af
365 saadanne menneskeboliger, og det er det privatkapitalistiske samfund som har skabt dem! Og det privatkapitalistiske samfund kan aldrig skabe andre boliger, vil aldrig være istand til at sikre dem et virkeligt hjem. Og deri ligger det igrunden indesluttet alt det andet jeg sa: Jeg ved, at hvor stor eller ringe end den gennemsnitlige velstand i det socialdemokratiske samfund vil bli, saa meget er
370 jeg sikker paa, at alle som virkelig vil høre samfundet til, skal samfundet kunne byde et hjem som i bedste forstand kan kaldes et hjem, hvor glæde, lys, hvile, tryghed er, hvor det skal bero alt det som løfter den menneskelige lykke høiere op mod et større, renere og bedre liv.

375 Men hvor store mængder af livsgoder der skal kunne bydes dem som kommer til at være medlemmer af dette samfund, det kan selvfølgelig ingen paa forhaand nøiagtig forudsi. Det er ialfald nok for os, naar vi ved dette, at dette samfund vil efter den maade, hvorpaa det er indrettet, sørge for at sikre, at enhver faar den størst mulige velstand i rigelig adgang til livsgoder, den størst mulige sum af
380 levnetsmidler i rigelig adgang til disse for alle. Naar man ved dette, saa faar man,

mener jeg, være fornøiet. Jeg tænker ikke, det blir lidet paa hver alligevel. Men selv om det ikke naar op til det, som enkelte af overklassen nu har af livsgoder, naar vi vidste, at der var sørget for, at alle fik bedst mulige vilkaar, da var der
385 alvorlig grund til at være tilfreds over, at vi hadde udnyttet alt paa bedste maade og sørget for at fordele efter retfærdigheden det som fandtes paa jorden, da hadde ingen ret til at klage. Og ikke tror jeg heller, at det blev en ringe sum af livsgoder som tilfaldt alle, naar vi bare frugtbargjorde og udnyttede livsgoderne til alle. Den jord vi bor paa - selv om der er mørke og mange ulykker - den er ikke
390 skabt saa daarlig, at den jo byder sine børn en ganske respektabel sum af livsgoder, naar de bare forstaar at udnytte det og dele det i retfærdighed.

Og det er ialfald klart, at dette samfund vil ha ganske andre fordele end det privatkapitalistiske. Alt det spild af kræfter, som nu foregaar, vil forsvinde, naar
395 alle virksomheder ledes efter samfundets tarv. Først da blir der sørget for at virksomheder foregaar med plan. Enhver virksomhed, som foregaar uden plan, medfører spild af kræfter. I det nuværende privatkapitalistiske samfund, hvor enkelte egennyttige spekulanter er de som bestemmer, hvad der skal sættes igang paa et punkt og hvad der skal stanses paa et andet punkt, vil der aldrig komme
400 til at bli gennemført klare planer eller fornuftig ledelse.

Alt eftersom menneskene gjør fremskridt, alt eftersom menneskene vinder et stadig øget herredømme over naturen, alt eftersom arbejdsdygtigheden øges gennem opfindelser, er man sikret for, at den sum af velstand og
405 livsfornødenheder, som de enkelte medlemmer af samfundet faar, ogsaa stadig kan øges og stadig udvides. Hvad der vindes ved fremskridt og opfindelser, skal ikke bli kilde til kapitalsamling paa enkelte hænder, men som en frugtbar strøm flyde udover hele samfundet og komme alle tilgode.

Og først naar dette er gennemført, vil klassekampen være tilende. I lange tider har klassekampen gaat som en rød traad gennem hele samfundets historie, kampen mellem den herskende klasse paa den ene side og den undertrykte paa den anden. Stadig har de herskende klasser maattet se og finde sig i at afstaa endel af sin magt, stadig vil de bli nødt til at gjøre den ene afstaaelse efter den
415 anden ogsaa i fremtiden.

Nu er det at arbejderklassen staar udenfor og banker paa døren. Tiden er der. Det vil gaa, som det før i tiden gik med trediestanden, den banked paa saa længe, til de var nødt til at lukke op. Saaledes vil det ogsaa gaa denne gang. Tiden

kommer, at arbeiderklassen har banket saa stærkt og eftertrykkeligt, at der maa aabnes, og den herskende klasse maa gi afkald paa særrettighederne, som den sidder inde med. Først da kan klassekampen stilne. Først paa den maade kan man opnaa gennemførelsen af, hvad jeg vil kalde den økonomiske fredstanke.

425 Istedetfor den uophørlige bitre strid, den bitre rivning kan der komme et samfund, hvor hele virksomheden, saa mangesidig og mangfoldig den er, - vil bli styret og ledet af samfundsmæssige formaal. Og da vil der med det samme være vundet et endnu større gode.

430 Naar den er ophørt, kampen mellem dem som sidder inde med kapital paa den ene side og de sultne paa den anden, naar vi har faat et retfærdigt og trygt grundlag for det økonomiske liv, da kan menneskeheden med samlede kræfter ta op arbeidet for at værne sig imod og for at overvinde de lidelser, som naturens kræfter volder os, sygdom etc., saa mangfoldige som de er, disse lidelser som vi
435 ikke selv har frembragt, men som naturtilstanden bringer ind over os. Hvor lidet blir ikke nu gjort, fordi menneskene staar klasse mod klasse i kamp, fordi de ødsler kræfterne til at kjæmpe mod hverandre. Hvor ganske anderledes blir det ikke, naar klassekampen ophører, og alle mennesker kjender sig som brødre under fælles ansvar og fælles rettigheder. Da kan de sige til hverandre: "Kom lad
440 os med samlede kræfter opta kampen mod de fælles ydre fiender, sygdom, ulykker etc., som naturen sender ind over os, for at vi kan trygge og sikre livet saa godt som det staar i menneskelig magt."

Bare paa et eneste punkt, hvor vilde der ikke der vindes midler! Enhver skjønner,
445 at naar dette samfund, som jeg her har forsøgt at skildre, er oprettet, da er alt som heder militarisme for alle tider død, da er det forsvundet, sas det aldrig mer blir andet end et eiendommeligt antikt minde. Vi ved jo nemlig, at kravet paa og opretholdelsen af den militære magt er ogsaa i vor tid ene og alene et udslag si det privatkapitalistiske herredømme. Naar de opretholder kravet, naar de
450 igangsætter krigen i vor tid, saa er det ikke i og for sig nationale fiendtligheder og lidenskaber, som blusser op. Det er ikke saadan. Nei, der sidder i enkelte store lande enkelte fede rige privatkapitalister, som har strukket sine hænder over sit eget land, saalangt grænsen gik, men de blev ikke mætte, og deres øine saa rovgridske ud over denne landegrænse. Derfor dikteres krig, og derfor blir der
455 bagefter sørget for paa tilstrækkelig maade at hidse den nationale lidenskab for at indbilde dem, som skal slagtes, at det er landets ære, som er formaalet. De tør ikke si: "Du skal drage ud for at slaas, for at slagtes, for at vi kan øge vore kapitaler, for at vi skal kunne lægge nye virksomheder under vore hænder". Det

460 tør de ikke si, og saa sørger de for i rette tid at hidse den nationale lidenskab.
Men det er ikke de arbeidende, som vinder noget paa at slaas, men alt rigfolket
vinder paa krigen. Enten det gaar godt eller ilde, saa vinder de nye muligheder til
at rane til sig en hel del af de rigdomme, som i virkeligheden er udbyttet af
andres slid.

465 Det er gjennemsigtlig hvordan i vor tid disse erobningskrige intet andet er end et
udslag af privatkapitalistisk rovgriskhed. En rovgriskhed, som strækker sig
udover landegrænserne, ud mod et fremmed land for at lægge det ogsaa ind
under privatkapitalismens herredømme. Var ikke privatkapitalisterne, da vilde
470 ethvert paaskud til disse krige forsvinde. Og bare den ene ting, hvad vilde ikke
det betegne for et umaadeligt fremskridt i kultur, i moralsk sans, og fremfor alt
hvor meget vilde ikke vindes ind af arbejde og arbeidsevne, som istedetfor nu at
bruges til at slagte mennesker og herje byer og landsdele kunde bruges til at
modarbejde de fælles menneskelige lidelser. Jeg siger, at selv om det
475 socialdemokratiske samfund ikke fik andet overskud, som kunde bruges til dette
formaal end at ta det, som nu ødsles paa militærbudgetterne og bruge det til at
sikre og værne det menneskelige liv mod de fælles menneskelige ulykker og
lidelser, hvor meget vilde allerede derved være vundet!

480 Naar jeg talte om, at samfundet skal overta de produktive virksomheder, da vil
jeg straks føie dette til, at det vil komme til at arte sig noget forskjellig alt
eftersom de forskjellige virksomheder er til. Der er en hel del virksomheder, som
vil bli at overta af staten, altsaa det samfund, som begrænses af nationens enhed,
men det er ogsaa utvilsomt, at der er andre virksomheder, som bedre egner sig til
485 at drives af kommunerne, de enkelte sogne, enkelte herreder, og ligesaavist tror
vi og skjønner at der ogsaa er de virksomheder, som ikke engang kan overlades
hverken til kommunerne eller de enkelte samfund, de enkelte stater, men som
engang vil bli gjenstand for et internationalt samarbejde, fordi de desto sikrere
kan varetages ved en sammenslutning, som omfatter flere folk. Men
490 hovedtyngden vil komme til at ligge paa det nationale samfund. Det blir i det
store og heletaget rammen, som begrænser overtagelsen af den produktive
virksomhed.

Naar vi nu stiller dette samfund frem, saa er vi ikke i tvil om, at der er mange,
495 selv af vore modstandere, som er nødt til at si: "Ja, du har malt det ganske
anderledes lyst og trygt dette samfund end det samfund som vi nu har", og jeg
tror ogsaa, at der er en hel del udenfor vor kreds, som ærlig vil si: "Turde jeg bare

tro paa at det lod sig gennemføre, saa vilde jeg være med." Det ved jeg. Der er
500 nemlig i vor tid saa mange mennesker, selv blandt overklassen, som har faat
øinene op for det trange og skakke i vort samfund, og der er en hel del af disse
mennesker, som ikke er saa bundet af egen nytte, at de er istand til at glemme de
andre udenfor, og derfor sier de: "Kunde jeg bare tro paa dette som
socialdemokraterne sætter som maal og lover at gennemføre, saa vilde jeg række
505 haanden til at være med." Vore modstandere har jo udfoldet en travl
virksomhed for at finde op kunstige indvendinger, og naar disse stadig gjentages
og gjentages, saa er det nok til at ta bort troen, eller nok til at hindre folk fra at
komme til en tryk og varm tro. De hører dem sagt saa ofte og med
overlegenhedens mine alle disse indvendinger, som er opfundet mod os, saa
510 uden nærmere at prøve det, lar de dem ta troen fra sig.

Der er først den indvending, at alt det som staten skal drive, det blir saa dyrt.
Det blir saa vidtløftigt og indviklet, at det ikke lønner sig, men administrationen
sluger udbyttet. Saa sier man, men det er ikke sandt. Selv i det nuværende
515 samfund er det ikke sandt. Der er en hel del virksomheder, som staten har
overtat, har i eie, som staten den dag idag leder og leder paa en fortræffelig
maade, slig at de gir et pent udbytte. Det er ganske vist, - paa enkelte omraader
har det nuværende samfund gennemført et sligt vidtløftigt kontorstyre, at det
ikke er vanskeligt at se, at det hele gaar galt, man kan pege paa nogle enkelte
520 eksempler. Men hvad viser dette? Det viser, at den dag idag hænger der igjen en
hel del ting, som burde været afskaffet. Man kan ikke paavise nogen fornuftig
grund, som skulde gjøre, at ikke samfundet skulde kunne indrette sig lige
praktisk som private, naar de driver en virksomhed. Jeg kunde ta eksempler fra
denne kommune, den har overtat produktive virksomheder som har for øie at
525 tilfredsstille samfundets behov og samtidig gir virkelig afkastning. Og vi ved, at
det har lykkedes. Jo flere og flere af disse virksomheder som lægges ind under
kommunens forsorg, desto mere faar vi beviser paa, at det kan lykkes.

Der er en anden indvending. Man sier, naar vi fremstiller det socialdemokratiske
530 samfund, at de liker det ikke. De sier, at selv om socialdemokraterne kunde
skaffe de livsvilkaar som de omtaler, saa vil de ikke være med i et saadant
socialdemokratisk samfund, fordi det vilde bli en tvangsstat som var
uudholdelig for et frit menneske at leve i. Naar staten skal overta alt og drive alt
med samfundsformaal for øie, da blir der ingen plads for den enkeltes
535 foretagsomhed, men der maatte øves en ubønhørlig tvang. Man peger f. ex. paa
dette, at der jo er en hel del virksomheder, arbeider, som er lidet tilfredsstillende,

modbydelige og haarde og hører til de mest pinefulde arbeider. Saa sier man, at der i det socialistiske samfund ikke blir muligt at faa folk til at udføre saadanne
540 arbeider, som frembyder ilden tiltrækning. Der vil bli overordentlig stærk tilstrømning til alt det lette, fine arbeide og ingen, som vil paata sig det haarde eller lidet tiltrækkende. Det vilde ikke kunne gjøres paa anden maade end ved lovbud og tvang, som med ubønhørlig strengthed bød, at hver mand kommanderedes hid og did mod sin vilje, uden hensyn til lyst og anlæg. Saa
545 indbilder man sig. Men naar man sier dette, at det socialistiske samfund vil bli en tvangsstat, da har jeg rigtignok ret til først at vende den anke om mod vore modstandere og si, at det er ligefrem hykleri, naar de taler om tvang. Thi hvilket samfund kjender værre tvang end det privatkapitalistiske? Hvor er der plads for personlig frihed? Der er visselig ingen lov som foreskriver, hvorledes den enkelte
550 skal indrette og ordne sig. Der er ingen lov som foreskriver hvilket arbeide den enkelte skal sættes til. Og dog, i kraft at den privatkapitalistiske pengemagt udøves der daglig en tvang over den store besiddelsesløse klasse, som er det værste tyranni af enkelte mænd. De er bare nødt til at ta det arbeide som tilfældig byder sig og takke til, om de kan faa det. De arbejdende klasser i disse
555 dage er nødt til at finde sig i de kaar og den løn som bydes dem, maa bo i kasernemæssige boliger som anvises dem, maa finde sig i, at privatkapitalisterne hersker over hele deres tid, sluger alle deres kræfter - ja endog lægger beslag paa deres børn. Derfor er det hykleri at tale om frihed i et samfund, hvor pengemagten tyranniserer - ingen tyran virker mere brutalt end pengemagten. I
560 det samfund, hvor pengemagten styrer, der vil der bli spillerum for enkelte kloge mænd. Vi faar huske paa dette, at mens det nu er saa, at det arbeide, som er let og tiltrækkende, det blir lønnet rigeligt, det skaffer overflod og rigdom, saa er det slig, at det haarde og modbydelige, det maa til gjengjæld finde sig i en slettere løn og daarligere vilkaar. I det socialistiske samfund skal der være saadan, at
565 hvert arbeide som virkelig svarer til samfundets behov, enten det er ringe eller fint, enten det hører til de tiltrækkende virksomheder eller til de lavere virksomheder, saasandt som samfundet har behov for det, skal det skaffe sin mand et sorgfrit udkomme og fuldt menneskeværdige vilkaar. Skulde man saa tænke sig, at nu faar man folk, naar man byder netop det haardeste arbeide den
570 sletteste løn, men at det da skulde være saa meget vanskeligere at faa udført tungt arbeide, naar man bød rimelige vilkaar og løn?

Al foretagsomhed vil sløves, sier man, i et sligt samfund. Naar staten leder og driver alt, blir der ingen plads for det personlige initiativ. Det er underligt, naar
575 man tar denne indvending og gaar den igjennem og finder hvad der ligger i den.

Det viser, at vore modstandere tror paa egennyttigheden, paa pengegriskheden som den bedste drivkraft, som den bedste arbejdskraft. De tror, at alt initiativ, al fremgang i arbeidet er alene afhængig af, at man ogsaa er istand til at faa
580 tilfredsstillet pengegriskheden. De indbilder sig, at dersom en slig tilstand ophører, saa der ikke blir tilstrækkelig ægging for pengegriskheden, da blir folk dovne og ildesindede. Og med hensyn til arbeiderklassen, da tror vore modstandere, at den bedste drivkraft med hensyn til den er sult og fortvilelse. De tror, at det er en nødvendig drivkraft, den eneste som duer for at holde
585 verden oppe. Jeg tror ikke paa den. Jeg tror, at der er andre drivkræfter som er bedre. Hvis man stiller det slig, at hver enkelt ved, at han selv faar udbyttet af alt hvad han sætter ind, at det kommer ham sammen med alle andre tilgode - det vilde være den stærkeste, solideste drivkraft med hensyn til det menneskelige arbejde.

590 Mangt og meget kunde være at si om dette. Men jeg har talt saa længe, saa jeg kan ikke opholde forsamlingen meget længer. Man sier kanske, at jeg har nøiet mig med at fremstille fjerne maal. Hvorfor skal de være fjerne? De behøver ikke at være fjerne, uden forsaavidt som arbeiderklassen den dag idag gaar der uden at
595 være sig sin ret og magt bevidst. Den dag da arbeiderne vaagner og kjender hvilken magt de eier, den dag kan dette samfund, som vi her har talt om, bygges, formes og dannes uden at der er noget at vente efter. Andre hindringer er der ikke end arbeiderklassens sløvhed, de arbeidende klassers mangelfulde oplysning og arbeiderklassens mangel paa selvtillid. Men skjønt vi derfor, naar vi ser paa
600 arbeiderklassen, maa gjøre os fortrolig med den tanke, at det vil ta sin tid, for de vaagner, før de med fuld bevidsthed og klar omtanke kan samle sig til at rykke ind i det nye fremtidssamfund, saa ved vi ogsaa, at vi behøver ikke at staa ledige og vente. Kan vi ikke faa samlet saa stærk magt, at vi kan styrte grundlaget for selve det privatkapitalistiske samfund, saa kan vi ialfald samle arbeiderne saavidt,
605 at vi kan faa dem til at begynde at løfte sine hænder og begynde snart paa den ene snart paa den anden sag og gribe fat for skridtvis at trænge ind, for skridtvis at gennemføre reformer, som tilsidst skal føre os frem mod de socialdemokratiske maal. Det er med dette store maal saadan, at det blir sikrest og tryggest gennemført, naar det sker skridtvis. Vi behøver ikke at stirre i
610 ledighed mod maalet, men vi maa aldrig glemme det, men ha øinene opladt, saa vi hele tiden holder synet fæstet paa det. Med tillid vil arbeiderne ta fat paa den nærmeste opgave. Selv om det er forholdsvis smaa ting, som vi idag kan sætte igjennem, saa sier vi: Lad os ta fat, for alt hvad vi faar gennemført med dette maal for øie, det vil bringe os nærmere maalet, et stykke paa vei.

Se, det samme netop er tilfældet med det nye program, som nu foreligger for arbeiderpartiet i vort land. Det er ikke gennemførelsen fuldt ud af den store omvæltning som er opstillet for os, men istedetfor har man med det store maale
620 for øie pegt paa enkelte nærliggende opgaver som kan gennemføres den dag idag. Men gaar man dette program igjennem, da vil man finde, at den drivende følelse som taler ud af disse sager, er den samme som er bestemmende for det socialistiske program i dets endelige skikkelse.

625 Der er først opstillet: Arbejde for folkeskolens udvikling, slig at den kan bli en fællesskole. Hvor klart det er tænkt af arbeiderpartiet, naar det stiller denne sag frem. Det viser, at vi vil bygge den eneste solide trygge grundvold under arbeiderbevægelsen, oplysning, øget kundskab. Det er netop det, som skal opdrage arbeiderne, først at gjøre dem skikket til at ta op kampen, og dernæst -
630 naar seiren er vundet - da er det netop kundskab og oplysning, som skal gjøre dem skikket til at bruge det, som de har vundet og udnytte den seir, som de har naaet. Det nuværende samfund, som i et og alt har sat pengemagten paa herskertronen, har ogsaa sørget for at naar det gjælder uddannelse og oplysning, da er det pengene, som er afgjørende. Dette samfund har ordnet det saa, at om
635 børnene er aldrig saa lidet begavede, saa skal de alligevel, hvis det er rige folks børn, pines til en overflod af kundskab, som de ikke har anlæg for; men er det fattige folks børn, om de har lyst, evner og rigelige anlæg, saa skal de nøie sig med nogle nødtørftige kundskaber. Ja, dersom alt gik saadan som de ønsker det, som rigtig gir udtryk for det privatkapitalistiske samfunds ideer, disse som
640 sidder dernede i Landmandsforbundet, da burde de ikke kunne faa mere end lidt tør kristendomskundskab, læsning og regning. (Bifald).

Men dette er et godt eksempel paa, hvorledes det privatkapitalistiske samfund ødsler med menneskenes begavelse. Det uddanner og udvikler de, som kanske
645 ofte duer lidet, men lar dem, som har bedst lyst, bli gaaende til de gaar tilgrunde uden at faa nødvendig uddannelse.

Den næste sag som er stillet op, slutter sig nær til samme tankegang som denne: Kommunernes overtagelse af sygepleien, kommunernes overtagelse af omsorgen
650 for værgeløse børn og udslidte gamle og vanføre. Det betegner jo i og for sig en stor og meget følsom bedring for de arbejdende klasser. Hvor meget vil det ikke si, at værgeløse børn blir tat ind under samfundets omsorg paa den maade, at der ikke længer sættes fattigkassens vanærende stempel paa dem. Hvor mange

655 menneskeborn vil ikke derigjennem bevarer, slig at de, som under det
nuværende samfunds styre bare blir vrage, istedenfor kan vokse op til nyttige og
dygtige mennesker.

Og omsorgen for sygepleien! Hvor ødsler ikke det nuværende samfund med
660 mennesker og menneskehelser. Der gaar syge rundt omkring blandt os, hvis
lidelser kunde lettes, bare de hadde raad til at skaffe sig den nødvendige omsorg.
Men det privatkapitalistiske samfund er saa flot med menneskehelser og
menneskeliv, at det agter ikke stort paa om en hel del gaar tilgrunde uden at
forsøge at gjøre noget for dem. Det nuværende samfund ødsler slig med
665 menneskehelser. Hvad vil det ikke betegne for et stort fremskridt i humanitet,
naar der ikke spørges om pengemagten, men at menneskehelser er lige meget
værd, enten det er en fattig eller en rig mands helse det gjælder.

Mod gennemførelsen af disse sager kan der ikke reises nogen indvending.
670 Enhver som har følelse for hvad humanitet og menneskelighed tilsier, maa være
enig i, at disse sager er noget af det, som det haster mest med at faa gennemført.
Man kan heller ikke si, at omkostningerne ved gennemførelsen gjør det
umuligt. For en stor del er det saa, at omkostningerne, naar det overtages af
kommunerne, bare vil betegne en anden fordeling.

675 Og hvad man desuden trænger vil tilveiebringes, naar man gjør alvor af den
sidste post: Udvidelse af kommunernes produktive bedrift. Ved hjælp heraf er
man istand til at kunne skaffe de midler, som tiltrænges for at gennemføre disse
humane og paatrængende nødvendige formaal, som man har stillet i spidsen. Og
680 jeg sier bare dette, det er et lidet skridt, men bare dette vil betegne et saapas stort
fremskridt i bedring af de arbeidende klassers kaar, at jeg er ikke et øieblik i tvil
om at det vil kjendes og mærkes, kjendes som en lettelse og mærkes som en
lysning i de tusen arbeiderhjem.

685 Tænker en igjennem disse sager slig, at en virkelig er istand til at finde det, som
ligger som den drivende følelse under, da vil en si, at bagom disse sager, som
man nu i disse dage har stillet op paa socialdemokratiets program i hele landet,
er der en stor magt, en varm følelse som ligger. Det er den drivende følelse i
socialdemokraternes arbeide. Den mærkes stærk og tydelig under hver eneste
690 sag, og denne drivende følelse, den hører til en af de følelser, som jeg regner for i
længden at være en af de stærkeste magter i det menneskelige samfund -
retfærdighedsfølelsen. Den er der i alle mennesker, den er nedlagt hos os. Der

har visselig ikke været gjort hvad der skulde gøres for at vække den slig at den
695 blev, hvad den skulde være. Den er blet forkrøblet. Den har ikke faat lov til at
strække sine krav ud over alle omraader som hører ind under dens herredømme.
Men den er der, og det er eiendommeligt hvor stærk retfærdighedsfølelsen er, er
den først vakt, da er der ingen kræfter som er saa stærke som den. Den kan
simpelthen ikke overvindes. Man kan trampe den ned for en tid, stænge for den
700 med brutal magt, men den lar sig ikke kue, og tilsidst ved den at finde vei og
vinde seir. Gjennem hele menneskeslægtens historie har det vist sig, at er
retfærdighedsfølelsen først vakt, saa sætter den sin sag igjennem.

Men nu under klassekampen, som skal staa mellem overklassen paa den ene side
705 og arbeiderne paa den anden side, da er tiden kommet til at
retfærdighedsfølelsen skal tændes og blusse op som en mægtig brand i mange
sind. Den er saa stærk, fordi den eier noget af den religiøse varme i sig, af det
som er størst og herligst i religionen. Det er trangen til at se at de seirer, som har
retten paa sin side. Denne følelse er det vi kalder paa, og jo mere vi kan lære
710 arbeiderne til at tænke klart og fordomsfrit, til at forstaa hvad som er meningen
og formaalet med omdannelsen af samfundet, desto sikrere er vi paa, at
retfærdighedsfølelsen skal brænde stærkt og klarne aanden, og ved den er det vi
skal seire.

715 Og mod os, hvad har vi der? Pengemagten, militærmagten. Vi kan skyve dem
tilside. Den dag retfærdighedsfølelsen har vakt i de stærke viljer bevidstheden
om hvad vi strider imod, da kan vi skyve lempelig tilside alt som heder brutal
magt. Arbeiderne kan lovlig og stilfærdig den dag retfærdighedsfølelsen lever i
dem skyve den brutale magt tilside. Og mod os har vi da alene den følelse som er
720 drivfølelsen hos overklassen - egennytten, trangen til at vinde fordele, trangen til
at holde paa det de har, skjønt de føler, at de ingen ret har til det, skjønt de ved,
at det er andre de i virkeligheden raner fra og undertrykker, naar de graadig
lægger hænderne over for at beholde de fordele de har tilranet sig. - Egennytten,
havesygen og endelig gamle fordomme og overtro, det er de kræfter som staa
725 paa den andre side og arbeider mod os.

Men dette tror jeg rigtignok, - ikke blandt hele overklassen hersker denne
egennyttige fordom og overtro. Der skal ikke bare være arbejdere paa vor side.
Mere og mere viser det sig, at mange af overklassen træder over til os, netop
730 fordi der er mange mennesker, som uanseet egen fordel kjender og forstaar hvad
retfærdighedstrangen tilsiger.

Og saa skal den store kamp udkjæmpes, større og større skal den bli, denne
735 kamp mellem overklassen paa den ene side, de som holder paa den bestaaende
uret, og paa den anden side de som kjæmper for det nye, for det nye
retfærdighedssamfund, som søger at bryde sig vei. Vi ser allerede i vort land, at
denne kamp er begyndt, og vi mærker netop i disse dage, hvorledes det begynder
at klarne mere og mere slig, at folk er for eller mod de arbejdende klasser. Det er
740 for eller mod socialdemokratiet at kampen staar.

Vi ved hvad udfald denne kamp vil faa, og derfor er det, at vi glæder os jo større
kampen blir. Bare faa kampen igang og til at blusse heftig, desto snarere ved vi at
seiren kommer.

745

Men jeg har talt idag som om der bare fandtes 2 partier. Husker jeg da ikke, at
der ogsaa er et tredie parti, et som kalder sig venstre. Jeg husker det nok, men jeg
har ikke talt om det, fordi jeg igrunden har vanskeligt for at vide, hvad vi skal si
om dette parti. For ikke fuldt to aar siden sa jeg om det parti, som den gang var
750 saa stort og mægtigt, at det parti kom til at falde, og partiet faldt. Og vi kan se, at
et parti, som har faldt paa den maade som venstre faldt, det reiser sig aldrig
mere. Vi er nu vidne til at dette engang saa stolte parti, dette parti som engang
virkelig eiede opgaver, som var værd at leve for, det er blit gammelt og henvist til
at se og gaa sin egen indre opløsning imøde, og opløsningens kræfter virker
755 allerede inden partiet. De som er blit gamle og ikke vil mer, de gaar over til
overklassepartiet og smelter sammen med dem, og de blandt venstre, som holder
den friske trang levende i sig, de kommer til os. (Bifald). Saa blir der tilbage en
liden troende menighed, som hverken gaar til høire eller til os, de holder trofast
ud og kjæmper under den gamle falmede fane. De lever i fortiden og paa dens
760 minder. Derfor er det, at de ikke er istand til at tro paa at døden kan bli enden.
(Munterhed). Nu kunde man jo si, at det sømmer sig for os at vise ærbødighed
og pietet overfor dem som holder paa at gaa sin opløsning imøde. Det kunde
kræves af os, at vi ikke taler ilde om dem og ikke forstyrrer dem, naar de holder
paa at berede sig til at gaa døden imøde. Og jeg sier ogsaa, at stort og herligt som
765 det engang var dette parti, saa er det ogsaa synd paa det, at det ikke skal faa lov til
at dø ifred og stilhed. (Munterhed). Men hvem er skyld i det? Det er partiet selv,
den trofaste menighed. Hvorfor trækker de sig ikke tilbage i uvirksomhed for at
dø i stilhed? De lægger sig iveien mellem os og det parti, som vi skal kjæmpe
mod, saaledes at det stanser os, og det ved vi, at der hvor der kjæmpes i livets
770 alvor, der faar de som er færdig med livet se til at ha sig undaf. (Munterhed).

Fordi venstre ikke har forstaat dette, derfor er det, at vi ikke kan la det i fred, men høit og skarpt maa si, at det faar se at ha sig undaf. (Munterhed). Slig at der kan bli klarhed, den klarhed, som alene kan formaa at bringe et heldigt udfald af kampen, slig at der staar bare to partier, bagstræverpartiet, og paa den anden side det parti som vil bryde vei for nye gode retfærdige tanker, som vil skaffe ret for dem, som hidtil har været undertrykket. Derfor er det af stor vigtighed dette at se til at faa venstre afveien, slig at der blir aabent rum paa kamppladsen for os! (Stærkt og langvarigt bifald).

Kilde

Alfred Eriksen: De to livssyn. Dr. Alfred Eriksens foredrag den 6te oktober 1904. Trondhjem 1904.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/de-to-livssyn>